I. BAIDAF

Ce spun ziarele apusene despre uciderea lui Ghica

N-le 13-16

CUGET CLAR

REVISTĂ DE CULTURĂ ŞI LITERATURĂ
* PENTRU ŞCOLI ŞI TINERET *
a Comisiunii bibliotecilor Casei Şcoalelor

Anul I-iu. April 1928.

Preţul: 8 lei.

Ce spun ziarele apusene despre uciderea la Iași, de către Turci, a lui Grigore-Vodă Ghica (în 1777)

In mijlocul preocupărilor grave care agitau spiritele în a doua jumătate a anului 1777: înărmări în Germania, Spania și Portugalia; pregătiri de războiu în Franța; afacerile anglo-americane, etc., o știre sensațională, sosită prin canalul Varșoviei, ecoul căreia se va prelungi îndelungată vreme în coloanele gazetelor se răspîndise în Europa Centrală și Apuseană între 15 și, 25 Novembre, lovind puternic imaginația mulțimii: Capul lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, căzuse la Iași, din ordinul Sultanului.

Memoria trădătoare a cetitorilor puținelor foi ale epocei așternuse, firește, praful uitării peste acest nume, căruia, cu doi ani în urmă, supt mantia retoricei oficiale, a lui „Wiener Zeitung", organ al Curții austriace, o rețea de alusii străvezii și tăioase îi creasе o notorietate momentană, pe cît de înjositoare, pe atît de nedreaptă.

Domnul acesta, al cărui glas slab și neputincios, unit cu acela al boierilor țerii, încercase în deșert să protesteze la Poartă împotriva truncherii Moldovei de teritoriul Bucovinei, scump prin amintirile unui trecut de glorie, va fi, timp de două luni, ținta răsbunării lașe și veninoase a presei vienese, dornice să creeze cu orice chip, din frînturi de legende privitoare la captivitatea lui la Petersburg, un adevăr istoric.

Și, printr'o crudă și amară hotărîre a soartei, în aceiași zi în care gazetele apusene publicau scrisoarea-clișeu din Viena cu darea de samă oficială a serbărilor din 12 Octombre de la Cernăuți, consfințind desrădăcinarea politica, dacă nu sufletească, a Bucovinei, se înregistra în coloanele acelorași foi sfîrșitul dramatic al acestui prinț, nevoit, prin decretul neîmblînzit al fa-

talităţii, să întindă peste amintirile surîzătoare ale Bucovinei de ieri zăbranicul zilelor îndoliate de faţă.

Supt imperiul emoţiei pricinuite de aceasta tragica noutate, corespondenţii principalelor ziare din Occident la Varşovia – focar de unde, mai ales vor roi amănunte numeroase, în relatarea evenimentelor din Moldova—, vor sari peste multe verigi din lanţul faptelor care au servit de prefaţă morţii violente a lui Grigore Ghica.

Din totalul acestor ştiri şi amanunte culese din ziarele contemporane, bi- sau trisăptămînale, publicate in cursul lunilor Novembre şi Decembre 1777, se desprind urmatoarele trasături generale:

1) Cu tot caracterul strict informativ al acestor gazete, o unitate de impresie, justă şi simpatică nefericitului Domn al Moldovei se reflectă din comunicarile ce le fac despre drama din piaţa Beilicului. O nota de sinceritate, împinsă une ori pană la emoţie, vibrează în toate scrisorile vremii, relative la acest eveniment.

2) De la cele d'intaiu ştiri venite în Apus despre asasinarea Domnului Moldovei, presa indica, într'o luminoasa unanimitate, pricina adevărata care a smuls Sultanului ordinul sângeros dat lui Ahmed-beiu; politica ruso-fila şi sentimentele pentru Moscova pe care nu ştiuse în de ajuns să le tăinuiască Grigore Ghica

3) Credinţa generală, al cării interpret se face aceasta presa, cà un apropiat războiu ruso turc va fi fatal consecinţa acestei crime.

4) In fine, în timp ce amanunte mai palide sau mai pitoreşti, episoade fantesiste ori vijelioase privitoare la moartea tragica a Domnului sosesc gazetelor apusene din unghiurile cele mai răsfirate ale Europei : din Berlin, Geneva, Stockholm, Hamburg, Constantinopol, Veneţia, Frankfurt, etc., Viena singură păstrează o tăcere cu tîlc: din ordinul lui Kaunitz, îndemănatec mînuitor de conştiinţe, în amintirile căruia dormita încă nepolită ura împotriva „rebelului" Ghica, nicio scrisoare care va trece frontierele Monarhiei nu va avea îngăduirea să sufle un singur cuvînt cu privire la sfîrşitul meritat al acestui prinţ „îndărătnic şi imprudent", fără voia prealabilă a censurei.

Coborînd la izvoarele adînci ale uitării, vom desprinde din paginile ofilite ale acestor gazete acel mănunchiu de judecăţi aproape omogene ale cronicarilor anonimi, din care scapără

o fugară scînteie de induioşare. documentele care alcatuiesc. „la petite histoire". fără tradiţie şi fara mindrie, opaiţ modest, la lumina căruia, totuşi, Istoria propriu-zisa îşi aprinde, din timp în timp, făclia adevarului şi a seninei sale nepărteniri.

* * *

In numărul său de Marţi, 11 Novembre 1777, „Gazette d'Utrecht", foaie care se tiparia de doua ori pe saptamina in 4 pagini format in-4°, publica în supliment, înecată într'un potop de ştiri din Europa şi America, urmatoarea laconica şi banală notiţa din Constantinopol, cu data de 3 Octombre:

> „Ahmed-beiu. şambelan al Imparatului, print-comandant de cavalerie, a plecat de aici, însărcinat să inspecteze toate magasinele aflatoare în lungul Dunarii şi să le a provisioneze cu tot felul de muniţiuni de razboiu şi hrană pentru trupe. Acest ofiţer e purtator de 11 brevete de co mandant şi de 3 hatişerife sau ordine positive ale Sul tanului, de care, precum se spune, va face trebuinţa pentru scopuri importante. dupa instrucţiile ce i s'au dat în aceasta privinţă.
>
> „Astfel de ordine spulbera orice speranţa pentru con tinuarea păcii; se nadajduieşte totuşi ca razboiul nu va începe inainte de a se cunoaşte răspunsul Rusiei."

Aceiaşi scrisoare se intîlneşte cu mici schimbari de redactare în „Nouvelles extraordinaires de Leyde" din 11 Novembre 1777, şi. patru zile mai tarziu, în „Courrier de l'Europe" din Londra. jurnal aparînd Marţi şi Vineri. în 8 pagini format in-4°, politic, literar şi critic.

Unul din aceste „scopuri importante", închise in taina nepătrunsă a hatişerifelor, era uciderea lui Grigore Ghica. a carui soarta fusese sigilata de Sultan in mod definitiv înca din a doua jumătate a lunei Septembre. Iar, zece zile dupa expedierea acestei făţarnice notiţe din capitala Turciei. litera rece a ordinului va fi riguros respectată: Grigore Ghica va plati cu capul sau uşurătatea cu care introdusese în tainele politicei sale pe unii din sfetnicii sai. a caror mladioşie fisica şi morala o cunoştea în de ajuns.

Primele ecouri ale crimei din Iaşi vor veni în Apus o luna după săvîrşirea ei. Cel d'intăiu document care relateaza eve

nimentul sîngeros de la 13 Octombre e o scrisoare anonimă din capitala Moldovei trimisă, două zile după asasinarea lui Grigore Ghica, unei publicaţii bi-lunare din Luxemburg, "Journal Historique et littéraire". Revista aceasta, redactată de Feller, tipărită în stabilimentele André Chevalier, e unul din puţinele periodice din veacul al XVIII-lea care păstrează, nu se ştie cum, legături directe cu cele două capitale româneşti. De şi prima în ordinea cronologică, scrisoarea aceasta, silit ă ocoli capitala austriacă, va împrumuta calea mai lungă, dar mai sigură prin Cameniţa, Tarnow, Liov, Zamosc şi Varşovia, de unde va fi îndreptată spre destinaţie, şi va fi publicată în nl. din 1-iu Decembre 1777, tomul 148, paginele 503-505, al numitei gazete, dată cînd se va cunoaşte din alte centre noutatea zguduitoare.

Iată acest document:

Iaşi, 15 Octombre 1777.

„Grigore Ghica, prinţ al Moldovei, şi-a sfîrşit zilele într'un chip foarte tragic. Implinindu-se terminul de trei ani, după care acest Hospodar trebuia să ceară Porţii confirmarea sa în acest post, el trimise pe al doilea fiu al său la Constantinopol. Tînărul prinţ fu foarte bine primit şi obţinu firmanul pe care venise să-l ceară în numele părintelui său, şi pe care i-l dădu, făcîndu-i în acelaşi timp şi un raport despre izbînda fericită a misiunii sale.

„Intre timp, Poarta fusese informată despre legăturile pe care prinţul Ghica le întreţinea cu Ruşii, precum şi despre vorbele ce le spusese privitoare la protecţia Rusiei de care se credea asigurat. Fiindcă el luase măsuri de a se refugia, la nevoie, în Rusia, Poarta întrebuinţă viclenia pentru a se cotorosi de el; ea trimise la Hotin un ofiţer însărcinat să facă, după cît se spunea, mai multe întocmiri relative la trupele de la graniţa Moldovei. Ofiţerul acesta, însoţit de 40 de ieniceri, înaintă până la Iaşi şi acolo se prefăcu bolnav. Prinţul, care nu bănuia că secretul său ar putea fi cumva cunoscut, se duse să-l visiteze întovărăşit de medicul său. El fu foarte bine primit, şi, după obiceiu, i se servi cafeaua şi dulceaţa. Prinţul începu să se întreţină despre afacerile politice. Ministrul Porţii porunci atunci celor de faţă să se

retragă, pentru a rămînea în libertate cu prințul. Toată lumea ieși, cu excepția cîtorva servitori ai ofițerului turc cari se aruncară asupra prințului și-l gîtuiră.

„Medicul, bănuind după zgomotul ce auzia cele întîmplate, se retrase răpede pentru a pune la adăpost pe fiul mai mare al prințului, care în felul acesta putuse să scape cu fuga. După această executare, ministrul Porții convocă pe boieri, li ceti firmanul care cuprindea sentința de moarte contra Hospodarului, formă o regență alcătuită din patru dintre ei pentru a cîrmui țara până la noi ordine și se întoarse la Hotin, lăsînd corpul prințului boierilor, prin a căror îngrijire i se făcură slujbe religioase în biserici."

Știrea morții lui Grigore Ghica, sosită la Constantinopol două zile după acest eveniment, va fi imediat comunicată presei occidentale. Și, în timp ce Poarta, printr'o sfidare a logicei cele imai simple, va încerca să se pună de-a curmezișul adevărului, născocind cu o îndemânare bizantină pricini stranii care i-au dictat condamnarea prințului Moldovei, corespondenții europeni din Stambul vor dărîma din primul moment șchelele minciunilor oficiale, și vor pune într'o lumină desăvîrșită causa adevărată a crimei de la Iași.

Iată prima scrisoare din Constantinopol, datată din 15 Octombre 1777, pe care o găsim în gazeta celebrului avocat și publicist Linguet, „Journal de Politique et de Littérature" din Bruxelles, tomul III, 15 Decembre 1777, p. 421:

„Vestea morții prințului Moldovei, care trebuie atribuită numai legăturilor sale cu Rusia și încrederii ce o avea în protecția ei, face mult zgomot în această capitală. Poarta a numit ca succesor al lui pe Costachi sau Constantin Moruzi, primul ei interpret, înlocuit, la rîndul său, de Nicolae Caragea, care mai ocupase, în timpul războiului, din urmă, această slujbă, *par interim*.

„Evenimentul acesta va produce, firește, multă amărăciune Curții din Petersburg, și va grăbi ruptura care putuse fi înlăturată până acum. Azi, însă, guvernul e hotărît la aceasta."

La Cernăuți știrea, venită pe cale particulară, Miercuri, 15 Octombre, după amiază, căzu în atmosfera de reculegere pe

care o cer durerile mari ca şi marile îngenuncheri. Trimisa a doua zi, prin Polonia, în Olanda, ea fu publicată de „Nouvelles extraordinaires de Leyde" la 25 Novembre 1777:

„Frontiera Bucovinei, 16 Octombre 1777.

„Am aflat un eveniment dintre cele mai funeste: Hospodarul Moldovei, care-şi are reşedinţa la Iaşi, a fost arestat alaltăieri pe neaşteptate de un Capigi-Başa în fruntea unui mic detaşament de ieniceri, care, zece ceasuri mai târziu, porunci sa-l decapiteze şi trimise capul sau la Constantinopol.

„Acest prinţ e foarte regretat; el avea multe cunoştinţi, iubia ştiinţile şi vorbia limbile francesa şi italiană. Patrimoniul său se urca la mai mult de doua milioane piaştri, pe cari avuse prevederea să-i plaseze în Statele republicei veneţiene. In timpul ultimului războiu fusese prisonier la Petersburg, unde şi dobîndise stima Curţii. Fiind restabilit, dupa încheierea pacii, în Principatul său, el se străduia, la rîndul sau, sa-şi pastreze bunavoinţa Impărătesei, şi aceste legături cu Rusia au atras asupră-i mînia Porţii şi ordinele crude executate împotrivă-i."

Din cele două documente pe care le publicam alatural, trimise în Olanda din Constantinopol la 17 Octombre, deci cu două zile în urma scrisorii din acelaş oraş, pe care o văzurăm mai sus şi care vorbia de „zgomotul" produs în capitala Turciei de crima de la Iaşi, ar reieşi ca numai cei iniţiaţi cunoşteau, la 15 Octombre, executarea misiunii lui Ahmed beiu, şi că, la acea dată, „zgomotul" era mai puţin general decît îl afirma corespondentul gazelei lui Linguet.

Iată primul document, pe care-l găsim în suplimentul de la 25 Novembre 1777 al „Gazetei" din Utrecht:

Constantinopol. 17 Octombre 1777.

„Am fost foarte suprinşi aici, aflînd pe neaşteptate, Sîmbăta trecuta (11 Octombre), că Hospodarul Moldovei, prinţul Grigore Ghica, a fost detronat de Poarta, care a pus în capul acestei ţeri pe Costachi Moruzi, înlocuit in calitate de Dragoman al Porţii de Nicolae Caragea.

„Sînlem nerăbdători să cunoaştem pricinile acestei disgraţii, care e socotită aici ca o urmare a ordinelor secrete cu care a fost însarcinat Ahmet-beiu, mare comandant de cavalerie al *Sultanului*, şi pe care trebuia să le execute în lungul Dunării."

Aceiaşi scrisoare, cu mici variante, o publica, la 28 Novembre, „Nouvelles extraordinaires de Leyde":

Constantinopol, 17 Octombre 1777,

„Un eveniment care, în împrejurările de faţa, va contribui negreşit să înveninezc şi mai mult duşmănia dintre cele două Impărăţii, s'a petrecut deunăzi: Cititorii n'au uitat înca plecarea lui Ahmed-beiu, mare cavaler al Sultanului, purtător de trei ordine ale Inălţimii Sale privitoare la scopuri foarte importante. Cuprinsul acestor hatişerife, care atunci era o taină, s'a desvăluit în parte, cînd s'a aflat, la 11 ale acestei *luni*, detronarea prinţului Grigore Ghica, Hospodar al Moldovei. Constantin Moruzi, primul Dragoman al Porţii, numit în locul său, a fost îmbrăcat în aceiaşi zi cu veşmintul de onoare in noua sa calitate."

In sfîrşit, la 18 Octombre, asasinarea lui Grigore Ghica e cunoscută în păturile largi ale populaţiei la Constantinopol, după cum dovedeşte scrisoarea următoare pe care o publică „Journal historique et politique des principaux événements des différentes Cours de l'Europe", tipărit la Geneva, în no. 33 din 30 Novembre 1777, pp. 304 306:

„Constantinopol, 18 Octombre 1777.

„Iată în ce fel se povesteşte aici evenimentul asasinatului Hospodarului Moldovei:

„Dupa cum e obiceiul; Prinţul Moldovei trebuie să ceara Porţii, la fiecare trei ani, confirmarea lui în această demnitate. Grigore Gika *(sic)*, văzînd că terminul prescris Domniei sale se apropie de sfîrşit, trimise aici pe al doilea fiu al său, pentru a cere reînoirea. Cu toate ca Poarta avea bănuieli că acest prinţ e în legaturi tainice cu Rusia, Inălţimea Sa făcu totuşi tînărului prinţ pri-

mirea cea mai binevoitoare, şi-i dădu firmanul destinat tatălui său. Insă, bănuielile devenind mai temeinice, Sultanul trimise la Hotin un ofiţer însărcinat, în aparenţă, cu diferite orînduieli privitoare la trupele turceşti de la Dunăre şi, în acelaşi timp, să caute să obţină lămuriri asupra purtării prinţului Moldovei. Ofiţerul acesta, întovărăşit de patruzeci de ieniceri, se duse până la Iaşi, unde se prefăcu că-i indispus.

„Prinţul, nebănuind nicio primejdie, crezu de datoria lui să-l visiteze, şi, pentru a nu călca eticheta, se duse *incognito*. La domiciliul ofiţerului turc, unde venise însoţit de medicul său pentru a da ajutoare bolnavului, i se presintă, după obiceiu, cafeaua şi dulceaţa. După ce vorbiră câtva timp despre chestiuni de mică însemnătate, Prinţul începu să discute afacerile politice. Ministrul Porţii se folosi de această împrejurare şi porunci celor de faţă să-l lase singur cu prinţul. Toată lumea se retrase; numai cîţiva ofiţeri rămaseră şi, la un semnal convenit, tăbărîră asupra prinţului şi-i tăiară capul. Medicul care, după zgomot, bănuia ce se întîmplase, fugi pentru a pune la adăpost pe fiul mai mare al lui Ghica.

„După executare, ofiţerul Porţii convocă pe boieri, li ceti firmanul care-l împuternicia să pedepsească cu moartea pe prinţul lor, dovedit necredincios, formă o regenţă dintre aceştia, şi se întoarse liniştit la Hotin. Această sîngeroasă catastrofă se atribuie faptului că Hospodarul refusase să se supună unui ordin care-l chema la Constantinopol şi că răspunsese în mod imprudent: „Fiind pus pe tron de Rusia, nu sînt ţinut a recunoaşte poruncile Saltanului."

(Va urmă.) **L. Baidaf.**

N-le 17-20

CUGET CLAR

REVISTĂ DE CULTURĂ ŞI LITERATURĂ
*** PENTRU ŞCOLI ŞI TINERET ***
a Comisiunii bibliotecilor Casei Şcoalelor

Anul I-iu [illegible] Maiu 1928.

Preţul: 8 lei.

Ce spun ziarele apusene despre uciderea la Iași, de către Turci, a lui Grigore Vodă Ghica (în 1777)

(Urmare.)

Sentimentele inspirate mulțimii, în capitala Turciei, de moartea dramatică a lui Grigore Ghica sînt exteriorisate cu mult cinism în rîndurile următoare, desprinse din „Journal Historique et Littéraire" din Luxemburg, tomul 148, 15 Decembre 1777, pp. 579 580:

„Constantinopol, 26 Octombre 1777.

Constantin Murizi *(sic)* a fost numit Hospodar al Moldovei în locul prințului strangulat la Iași. Acest Constantin fusese tălmaciu al Porții. Alte zvonuri spun ca Nicolachi Caragea, care mai ocupase alta dată postul de Hospodar al Moldovei, a fost urcat din nou pe tronul acestui Principat. Fiindca avem dovezi convingătoare ale trădării predecesorului sau și ale fagaduielilor ce făcuse Rusiei, în cas de ruptură între ea și țara noastra, moartea tragică a lui Ghica n'a stîrnit aici niciun sentiment de milă.

„In casul unui războiu, era cu atît mai prețios, pentru Poartă să se asigure de Moldova, cu cît se știe ca o armată dușmana își poate procura hrana mai ales din această provincie. Un Hospodar al Moldovei a fost acela care, în 1711, a scăpat din mari greutăți pe Petru-cel-Mare, furnisînd armatelor sale provisiunile de care aveau trebuință la Prut. Hospodarul și Vizirul din acea vreme, cari lăsaseră pe Țar sa scape, periră ca și Grigore Ghica, pentru ca fusesera bănuiți de a întreținea legături ascunse cu Rușii."

Printr'o dureroasa apropiere a contrastelor, rîndurile care urmează, trimise din Iași în aceiași zi de 26 Octombre, oglin-

desc în laconismul lor sufletul altei capitale, aceia a lui Grigore Ghica, și din sobrietatea lor — silită poate — țișnește adevărul, inundînd de lumină conștiințile cele mai rebele. Ele sînt publicate de „Gazette des Deux Ponts" din Zweibrücken în Palatinat, la 27 Novembre 1777:

Iași, 26 Octombre 1777.

„Acest oraș e în cea mai mare consternare. Felul în care Hospodarul a fost ucis pune în deplină lumină planurile războinice ale Porții. Aproape toți credincioșii Prințului Hospodar au fost ridicați și conduși la Constantinopol; e ușor de prevăzut ce soartă îi așteaptă. Dușmanii Curții rusești au ponegrit pe Hospodar la Poartă pentru a-l ucide. Se așteaptă aici știri de cea mai mare importanță."

La 28 Octombre se trimit din Transilvania ziarului „Nouvelles extraordinaires de Leyde" amănunte asupra crimei, cunoscute din scrisorile precedente. Inedite sînt următoarele rînduri:

„După asasinarea Hospodarului, ienicerii duseră la Constantinopol în lanțuri pe Mitropolitul țerii. Doctorul Hospodarului a sosit la Cernăuți ca să anunțe comandanților austriaci nenorocirea întîmplată stăpînului său."

Curierul care pleca regulat de la Camenița (în Podolia) la Varșovia de două ori pe săptămînă întrebuința dese ori drumul Hotinului pentru a lua știri din Moldova. Vestea morții lui Grigore Ghica va fi adusă în capitala Poloniei de acest curier în dimineața zilei de Marți, 28 Octombre 1777. De și întîmpinată cu multă neîncredere, ea va fi totuși trimisă în Apus de numeroșii corespondenți ai gazetelor din Occident în acest oraș, chiar a doua zi. Iar în cursul lunilor următoare, Novembre și Decembre, vor porni, mai ales din Varșovia, amănunte, izvorîte adesea din inima și imaginația scriitorilor anonimi, care vor avea, însă, darul de a mișca simpatia publică.

„Courrier d'Avignon", organ de informație bisăptămînal, publică în numărul său din 25 Novembre 1777 cea dintăiu scrisoare din capitala Poloniei relativă la evenimentul dramatic din Moldova:

Varşovia, 29 Octombre 1777.

„Ieri aflarăm prin poşta din Kamieniec un eveniment ale cărui urmări pot grăbi războiul. Poarta trimisese Hospodarului Moldovei, numit Ghica, un ordin de a veni la Constantinopol. Acest Prinţ, crezîndu-se în siguranţă în reşedinţa sa din Iaşi, şi văzînd că Ruşii cari blocau Crimeia nu erau departe de principatul său, nu voi să se supună poruncii; însă, silit să explice pricina acestui refus, el avu imprudenţa de a răspunde că, fiind aşezat pe tron de către Ruşi, nu se credea obligat să recunoască ordinele Sultanului. Cîteva zile în urmă sosi la Iaşi un detaşament turcesc şi-l zugrumă în palatul său. Timpul ni va arăta care pot fi urmările acestui tragic eveniment."

Tot din Varşovia, şi tot în acea zi, se scrie foii lui Renaudot, care împlinise de mult anii patriarhali ai presei, rîndurile de mai jos, pe care „Gazette de France" din Paris le publică în numărul ei din 28 Novembre, p. 477:

Varşovia, 29 Octombre 1777.

„Un expres sosit aici la 28 aduce ştirea că Ghica, prinţ al Moldovei, a fost condamnat la moarte din ordinul Porţii. Capigiul, trimis la Iaşi, pentru a aduce la Constantinopol, viu sau mort, pe acest prinţ, invitîndu-l să vină la el, Hospodarul nu se supuse decît după oarecare resistenţă. Capigiul îi aduse la cunoştinţă că Poarta îi ordonă să plece la Constantinopol, unde va da socoteală de conduita sa; însă prinţul, refusînd să se supună, răspunse că locul ce-l ocupă îl deţine prin protecţia şi graţia Impărătesei Rusiei şi că n'are de dat socoteli decît numai Suveranei sale.

„Iritat de acest răspuns fără ocol, Capigiul îi împlîntă imediat pumnalul în inimă şi, poruncind să i se taie capul, îl trimise Sultanului. Se mai spune că prinţul Valahiei, Mavrocordat, a fugit, fie că, simţindu-se tot atît de vinovat ca Ghica, s'a temut de o soartă la fel, fie pentru pricini care se vor cunoaşte mai tîrziu."

Corespondentul din Varşovia al publicaţiei din Geneva, „Journal historique et politique des principaux événements", re-

latînd, cu mici modificări, faptele cunoscute, aduce amănunte inedite, pe care numita gazetă le publică în numărul 34, din 10 Decembre 1777:

Varşovia, 29 Octombre 1777.

„Nu se cunoaşte încă soarta familiei nefericitului Ghica. Unii pretind că Turcii au trimis la Constantinopol pe văduva şi pe toţi copiii săi, cu excepţia fiului mai mare, care a avut norocul să li scape, şi că toţi aceia cari avuseră legături cu el sînt ameninţaţi de o moarte tot atît de deplorabilă. Ba s'a răspîndit chiar zvonul că şi curtenii săi au fost arestaţi; însă, se presupune că, Poarta neurmărind alt scop decît acela de-a pune mîna pe averile lui şi de a ridica pe tronul Moldovei un prinţ în care să poată avea deplină încredere, aceşti boierî au fost ponegriţi în ochii ei de către duşmanii Rusiei. Alţii, din potrivă, asigură că, la primul zvon despre moartea lui Ghica, trupe ruseşti au întrat în Iaşi, luînd supt ocrotirea lor familia acestui prinţ şi izgonind pe boierii cărora Turcii li încredinţaseră, *par interim,* ocîrmuirea provinciei.

„Oricum, această moarte ale cării adevărate motive nu se cunosc încă, va pricinui fără îndoială o mare revoluţie. Germanii, la cari acest prinţ ţinea mult şi pe cari îi angajase cu mari cheltuieli să vină în Statele sale, punîndu-i în capul manufacturilor pe care le încuraja, nu se mai gîndesc, ca mulţi alţi locuitori ai Moldovei, decît la plecarea lor din această ţară. Unii dintre ei, pentru a-şi procura aiurea aşezăminte, şi-au vîndut bunurile ce le aveau în această provincie. Teamă e ca vor dispare şcolile clădite acolo de răposatul prinţ şi că ignoranţa pe care el o izgonise va lua locul ştiinţelor pe cari le întrodusese, afară doar dacă folosul unor astfel de aşezăminte va fi recunoscut de urmaşii săi."

Vestea morţii lui Grigore Ghica adusă din Polonia în capitala Suediei e comunicată, cu mici variante, publicaţiei olandese „Gazette d'Utrecht", suplimentul din 18 Novembre 1777:

„Stockholm, 31 Octombre 1777.

„Toate ştirile din Moldova confirmă moartea Hospodarului acestui principat, din ordinul Porţii, însă se

variază asupra împrejurărilor acestui tragic eveniment. Iată ce se spune azi despre aceasta:

„Un Ceauș al Porții, sosind la Iași, ceru să vorbească Hospodarului, și imediat ce fu introdus la prinț, îi porunci din partea Sultanului să vină la Constantinopol. Prințul refusa, pretextînd vrîsta înaintată și infirmitățile sale. Ceaușul, care se aștepta la acest refus și care era prevăzut cu ordine în consecință, arestă pe nefericitul prinț, care fu decapitat chiar în aceiași zi. Ofițerii Curții au fost de asemenea arestați, însa nu se știe până azi daca vre unul din ei și-a pierdut viața. Acest eveniment pe cît de tragic pe atît de neprevăzut a pricinuit cea mai vie consternare în tot Iașul."

„Gazette d'Utrecht", cea mai rapede informată din toata presa Occidentului, va aduce cea d'intăiu în Europa Apuseană și Meridională vestea asasinării lui Grigore Ghica, după cum cea d'intăiu anunțase plecarea din Constantinopol a lui Ahmed-beiu pentru a-și împlini funesta misiune. Cetim în suplimentul din 14 Novembre 1777 al acestei foi următoarea scrisoare din capitala Poloniei:

Varșovia, 1 Novembre 1777.

„Evenimentul petrecut de curînd în Moldova ar putea, firește, să fie pricina unui nou războiu. Iata cum ni-a fost anunțat el Marțea trecută prin curierul ordinar care sosește din Kamienec:

„Poarta ordonase lui Grigore Ghica, Hospodarul Moldovei, — nu se știe din ce pricina, — să vină la Constantinopol. Prințul, temîndu-se să-și pună soarta în mînile Porții, care avea, pare se, motive să creadă ca el inclina prea mult de partea Rusiei, și crezîndu se în siguranța la Iași, refusa în mai multe rînduri sa se supună poruncilor Sultanului. Poarta cerîndu-i să explice această purtare, el avu imprudența să declare fațiș: „Fiind pus pe tron de Rusia, nu se credea obligat sa asculțe de ordinele Sultanului, și prin urmare să se duca la Constantinopol".

„Un răspuns atît de indiscret i-a pricinuit moartea, căci, puțin mai tîrziu, o bandă de Turci intră pe neașteptate în palatul Hospodarului și străpunse cu mii

de lovituri pe acest nefericit prinţ, al cărui Principat se va sfîrşi, poate, cu el. Sîntem nerăbdători să primim amănunte asupra acestui tragic eveniment şi să cunoaştem rolul pe care l'a jucat la Varşovia Neuman beiu."

Iată supt ce formă se comunică din Capitala Poloniei, şi supt aceiaşi dată, răspînditei gazete „Nouvelles extraordinaires de Leyde" vestea morţei neaşteptate a lui Grigore Ghica, pe care o cetim în suplimentul ei la No. 102 de Marţi, 18 Novembre 1777:

Varşovia, 1 Novembre 1777.

„Astăzi se cunoaşte conţinutul depeşilor pe care contele Stackelberg, ambasadorul Rusiei, le primi la 23 ale luni trecute din partea generalului Sierpov, comandantul trupelor ruseşti la Dubno."

Această foaie publicase în suplimentul ei din 14 Novembre următoarea notiţă din Polonia, datată din 29 Octombre:

„Curtea a primit zilele trecute un expres din Kamieniec cu depeşi probabil cu acelaşi cuprins ca acelea primite în acelaşi timp de contele Stackelberg din partea generalului Sierpov."

„Ele i-au adus — se zice — la cunoştinţă sfîrşitul funest al lui Grigore Ghica, Hospodarul Moldovei, despre care se dau amănuntele următoare: Acest prinţ, care adusese mari servicii Porţii, îi devenise de cîtva timp foarte suspect, şi nişte scrisori interceptate întăriră bănuielile Porţii privitoare la legăturile lui Ghica cu Rusia, foarte dăunătoare intereselor Inălţimii Sale. In consecinţă, el a fost chemat la Constantinopol, însă se scusase că vrîsta lui înaintată nu-i îngăduia să întreprindă o asemenea călătorie. Crezîndu-se în siguranţă din causa vecinătăţii trupelor ruseşti, supt a căror ocrotire se pusese, el rămase la Iaşi. Poarta trimise de îndată acolo un ceauş cu o escortă de ieniceri însărcinat să aducă pe Hospodar, şi, în cas de refus, să-l ucidă.

„Ghica, urmînd să pretexteze fel de fel de motive, pentru a se sustrage poruncii Sultanului, şi amintind Ceau-

şului protecţia de care se bucură din partea Rusiei, acesta, înfuriat, execută misiunea cu care fusese însărcinat şi ordonă să i se taie capul. Persoanele notabile de la Curtea prinţului au fost arestate. Evenimentul acesta a produs o jale generală la Iaşi.

„E adevărat ca, prin ultimul tratat de pace. Principatele Moldovei şi Valahiei n'au fost eliberate de supt puterea Sultanului, dar *nici* puse *supt ocrotirea imediata* a Impărătesei. § 10 al articolului 16 spune numai ca: „Poarta consimte ca miniştrii Rusiei acreditaţi pe lîngă ea să se intereseze de aceste provincii, dar sa aiba în consideraţie şi Puterile aliate."

„Se prevede totuşi ca, în împrejurarile de faţa. incidentul acesta va grăbi ostilitaţile."

Dupa o săptamînă de la sosirea ştirii funeste la Varşovia, opinia publică nu se poate încă obişnui cu adevarul acesta, confirmat de gazeta oficiala a Regatului. Ecoul acestei stări de spirit îl redă „Gazetta di Parma", foaie saptamînala în 8 pagini, în numărul ei din 2 Decembre 1777:

Varşovia, 3 Novembre 1777.

„Cu toate ca ştirile sosite din Moldova au fost confirmate din doua izvoare. mulţi nu voiau înca sa le creada. După ce, însă, Curtea noastra făcuse sa se publice. Duminеca trecută, în gazeta ei ştirea primită de la Hotin prin Kamieniec. anunţînd moartea subită. neaşteptata şi violenta a lui Grigore Ghica. îndoielile au disparut.

„Ca motive ale acestui sfîrşit tragic se dau plîngerile primite la Poartă despre stoarcerile imense pe care prinţul le săvîrşise în ţara lui."

Reua credinţă a informatorilor presei apusene la Constantinopol reiese în chip strălucit din documentul pe care-l publicăm mai jos. In timp ce corespondentul revistei lui Linguet în Capitala Turciei scria la *15 Octombre:* „Ştirea morţii prinţului Moldovei face mult zgomot aici", printr'o scrisoare-clişeu raspîndita *douazeci de zile mai tirziu* în Occident, biuroul presei turceşti va exprima, cu mîna pe conştiinţă, surprinderea pricinuită acolo de sfîrşitul violent al Domnului Moldovei. Desprindem din „Gazette d'Utrecht" din 16 Decembre 1777 următoarea informaţie:

Constantinopol, 4 Novembre 1777.

„Aflînd luna trecută ştirea detronarii Hospodarului Moldovei, s'a crezut că acest prinţ nu şi-a pierdut decît demnitatea şi că va veni aici, dupa cum se spunea, cu toată familia sa; însă, am fost foarte surprinşi, la 22 Octombre, de a vedea capul sau expus de-asupra Seraiului. în vederea publicului. Sentinţa afişată alături cuprindea următoarele (text reprodus aiurea):

„Poarta afirmă cu multă sinceritate ca Ahmed-beiu, executorul acestui prinţ, n'avea altă însarcinare decît aceia de a sili pe Hospodar să se supună poruncilor guvernului, insă, fiindcă acesta refusase cu încapaţinare sa respecte ordinul dat, Ahmed-beiu a fost constrîns sa recurga la această extremitate."

Din Varşovia, — unde motivele adevarate ale crimei sînt cunoscute din primul moment,— vor porni desminţiri curagioase ale inscripţiei oficiale afişată alături de capul lui Grigore Ghica. „Nouvelles extraordinaires de Leyde" publica în numărul lor de Vineri, 21 Novembre 1777, urmatorul document din Capitala Poloniei:

Varşovia, 5 Novembre 1777.

„Capigi Başa pe care Poarta-l expediase la Iaşi pentru misiunea sîngeroasa ce se cunoaşte, a trimis. se zice, capul nefericitului prinţ la Constantinopol pentru a fi expus, după cum e obiceiul, la poarta Seraiului. Se crede aici că moartea lui Grigore Ghica va fi preludiul mai multor alte executări, atît printre persoanele notabile de la Curtea Moldovei, cît şi de la Curtea Sultanului, unde Hospodarul avea multe legături. Cit priveşte motivul indicat de guvernul otoman, consternarea de nedescris pe care ordinele sale le au stîrnit în toata Moldova, e cea mai vie desminţire. Nenorocitul Ghica se străduise să mărească bună-starea Principatului, înfiinţînd acolo şcoli publice, manufacturi şi felurite fabrici. In acest scop el adusese nu de mult în Moldova mai multe familii nemţeşti, carora li daduse mijloace numeroase pentru ridicarea industriei în această provincie. Toate speranţele acestora s'au năruit cu moartea binefăca-

torului lor. Mulți dintre aceștia se pregătesc să părăsească țara pentru a se așeza aiurea.

„Astfel Moldova, lipsită de pătura muncitoare a locuitorilor ei, va înfățișa din nou, ca și vecina ei Valahia, tabloul jalnic al efectelor unui guvern despotic, unde, la cel d'intăiu capriciu al unui singur individ, cetățeanul cel mai meritos e amenințat în fiecare clipa să-și piarză bunurile, viața și onoarea.

„Ghica-și cîștigase stima mai multor prinți din Europa. M. S. Regele Prusiei îi trimisese nu de mult mărețul orologiu de care s'a vorbit în mai multe gazete, dar căruia acest monarh îi mai adaugase încă un foarte frumos serviciu de porțelană de la fabrica din Berlin, precum și numeroase stofe de o execuție măiastră.

„Procedeul violent al Porții față de Hospodarul Moldovei, care se bucura de o mare considerație la Curtea din Petersburg. va înacri mult spiritele în acest moment destul de critic și poate provoca, dintr'o clipă în alta, un războiu."

Darurile pe care Frederic-cel-Mare le trimisese nefericitului Prinț și care nu trebuiau sa ajungă niciodata la destinație sînt menționate de mai multe gazete ale vremii. Printr'o macabra ironie a întîmplarii, prima notița care pomenește de orologiul regal e datată din Berlin, 12 Octombre 1777, și publicată de „Journal historique et politique des principaux événements" de la Geneva, la 10 Novembre 1777, p. 197:

„Un artist îndemănatec a construit din ordinul Regelui un orologiu care executa concertele cele mai stralucite și cele mai complicate. Această piesă unică în felul ei e un cadou pe care Maiestatea Sa îl destină Hospodarului Moldovei, căruia i-l va trimite în curînd, supt escorta unui detașament de husari."

Darul plecase din capitala Germaniei douăsprezece zile dupa rea prințului Moldovei. La 14 Novembre 1777 se scrie din Berlin, cu privire la aceasta, ziarului din Zweibrücken notița următoare, pe care-o găsim în numărul din 27 Novembre 1777 al acestei foi:

„Știrea asasinatului Hospodarului Moldovei face mult zgomot în această capitală. Regele care-l stima mult îi

trimisese, acum cîtva timp, un ceas splendid în valoare de 2.000 de risdaleri, o masă superbă şi un serviciu de porţelană foarte preţios. de la fabrica de aici, de asemeni multe stofe bogate şi alte numeroase obiecte de mare valoare."

Acelaşi ziar, „Gazette des Deux Ponts", publica, relativ la aceste daruri, la 4 Decembre 1777, următoarele rînduri trimise la 29 Novembre din Francfur-pe-Main:

„Darurile pe care Regele Prusiei le destinase Hospodarului Moldovei au putut fi contramandate la timp, după cum aflăm din Breslau, şi, în acest cas, vor fi readuse la Berlin prin Silesia."

Tot cu privire la soarta acestor daruri se scrie la 27 Novembre ziarului „Gazzetta di Parma", numărul din 23 Decembre, următoarele:

„In urma ştirilor sigure primite, darurile regale prusiene care erau destinate prinţului decapitat al Moldovei s'au întors din Polonia la Jarnawitz, punct de frontieră în Silesia, dar n'au fost readuse la Berlin. Ele se găsesc înca la Jarnawitz, şi nu se cunoaşte destinaţia ce li s'a dat."

In fine, altă scrisoare din Berlin, de la 23 Decembre 1777, pe care o publică „Nouvelles extraordinaires de Leyde" la 2 Ianuar 1778 ni aduce o ultimă ştire despre soarta definitivă a acestor cadouri:

„Darurile pe care Monarhul nostru le trimisese fostului Hospodar al Moldovei s'au întors aici. Porţelana care făcea parte din ele a fost depusă la Manufactura Regală."

Povestind pentru întaia oara evenimentul sîngeros de la Iaşi, în numărul ei de Luni, 24 Novembre 1777, „Gazette des Deux Ponts", motorul opiniei publice apusene în ultimul deceniul al domniei lui Frederic al II-lea, va înfiera cu o ironie tăioasa crima comisa din ordinul Porţii:

Varşovia, 5 Novembre 1777.

„Un despotism absolut nu cunoaşte nicio lege. Pornind de la acest principiu, Divanul a chemat la Con-

stantinopol pe Hospodarul Moldovei, care se numeşte Grigore Ghica. Iată ce aflăm cu privire la aceasta, din ultimele ştiri aduse de expresul din Kamieniec la 31 Octombre. Faptele au fost povestite cu amănunte care le denaturează în întregime. Credem nemerit să le redăm fără nicio schimbare:

„Poarta, alarmata de a vedea trupele ruseşti desfăşurate de-a lungul granițelor Moldovei, s'a temut ca Moldova, imitînd exemplul Crimeii, să nu pretindă cumva la independența ei. Prințul Ghica se afla la Iași, reședința sa, când primi ordinul să vină la Constantinopol. El crezu nemerit să întîrzie executarea poruncii, și ar fi trebuit să se mulțumească cu atîta; însă, silit din nou a se supune ordinului, își pierdu presența de spirit și dădu răspunsul urmator: „Rusia, care m'a pus pe tron, va ști să mă mențină pe el. Mă sprijin pe ajutorul acestei Curți și nu ma mai simt dator a mă supune ordinelor Porții."

„Cîteva zile mai tîrziu o trupă de Turci năvăli în Palatul Hospodarului și-l străpunse de mii de lovituri. Noutatea aceasta a fost dusă la Petersburg de un expres, și această violență e în general considerată ca o călcare a ultimului tratat de pace, care poate servi de pretext unui nou războiu.

„Zece ieniceri comandați de un Capigi-Bașa au fost ucigașii săi; ei n'au găsit demn să-i facă măcar cinstea unui ștreang de mătase. După trei oare i se tăia capul pentru a-l trimite, după obiceiu, la Constantinopol. Prințul acesta, care fusese cîtva timp prisonier la Petersburg, își cîștigase acolo stima curtenilor și respectul poporului."

La Londra, unde știrile alarmante din Statele-Unite enervau de luni de zile și ațîțau mulțimea, vestea morții tragice a lui Grigore Ghica va găsi un răsunet adînc în păturile populare. Ziarul „Courrier de l'Europe" care se tipăria în capitala Britaniei, Marți și Vineri, publică în numărul din 2 Decembre 1777 următoarea corespondență din Varșovia, precedată de o notiță redacțională:

„Cu toate că pachebotul din Olanda, sosit cu mare întîrziere, ni-a adus un curier voluminos, singura scri-

soarea pe care o publicăm mai jos ni se pare proprie a satisface curiositatea publicului:

Varşovia, 5 Novembre 1777.

„La 28 ale lunii trecute am primit aici scrisori din Kamieniec, care relatau un fapt atît de uimitor, atît de surprinzător, că, după oarecare reflecţie, el a părut tuturora foarte nesigur: se spunea, fără a se aduce vre-o dovadă sau a se da vre-un amănunt, că din ordinul Porţii, Hospodarul Moldovei fusese masacrat, în palatul său din Iaşi. Insă din darea de seamă pe care „Gazeta Polska" din 1 Novembre o face asupra sfîrşitului tragic al acestui nefericit prinţ..."

(Urmează reproducerea scrisorii din gazeta oficială polonesă, care se cunoaşte.)

„O scrisoare din Liov, 21 Octombre, confirmă acest eveniment. Capul nefericitului Grigore Ghica, după cîte se zice, a fost trimis imediat la Constantinopol şi expus de-asupra porţii Seraiului. Cît priveşte motivele crimei pe care această gazetă le dă, ele se par a fi fost dictate de Neuman-beiu.

„Nicicînd vre-un prinţ n'a dat supuşilor săi mai puţin prilej să se plîngă ca venerabilul Ghica, şi ceia ce dovedeşte că nu din pricina unor asemenea plîngeri Poarta a fost silită să recurgă la această extremitate faţă de Hospodar, sînt lacrimile şi doliul în care sfîrşitul tragic al Domnului au cufundat Moldova. Motivele acestei procedări barbare sînt mai uşor de găsit în politica sanguinară a Porţii care, în raporturile de faţă cu Rusia, e geloasă de toţi prinţii pe cari-i ştie că întreţin legături cu această din urmă Curte. Ghica era cu deosebire stimat şi iubit de Impărăteasa, şi aceasta a fost de-ajuns pentru a i se hotărî perderea. Lovitura îndrăzneaţă a Porţii poate fi socotită ca o declaraţie de războiu."

Scrisoarea de mai sus, cu mici schimbări, e publicată şi de „Journal encyclopédique ou universel" din Bouillon (Belgia), numărul din 15 Decembre 1777. tomul VIII, pp. 553-555.

(Va urmă.) **L. Baidaf.**

SCUTIT de taxa poștală
conform aprobării Dir. G-rale
a P. T. T. No. 100734/1928.

N-le 21-24

CUGET CLAR

REVISTĂ DE CULTURĂ ȘI LITERATURĂ
PENTRU ȘCOLI ȘI TINERET
a Comisiunii bibliotecilor Casei Școalelor

Anul I-iu. Iunie 1928.

Ce spun ziarele apusene despre uciderea la Iași, de către Turci, a lui Grigore-Vodă Ghica (în 1777)

(Urmare și sfârșit.)

In fine, primul document trimis din capitala Turciei de către corespondentul particular al periodicului lui Linguet, „Journal de Politique et de Littérature" din Bruxelles, care se găsește la extremitatea opusă a opiniei oficiale, conține pricinile adevărate ale asasinării Domnului Moldovei. Cetim în publicația menționată mai sus, tomul I, No. 1, din 5 Ianuar 1778, pp. 13-14:

Constantinopol, 5 Novembre 1777.

„Nu ne-am așteptat de loc la moartea prințului Moldovei, se anunțase numai mazilirea lui. Misiunea lui Ahmed-beiu se mărgenia la aducerea prințului în această capitală. Numai resistența lui — așa ni se spune — a silit pe comandant să ordone decapitarea sa. Răspunsul pe care Poarta îl va da Puterilor va fi, fără îndoială, că a fost nevoită să poruncească uciderea lui Ghica din causa asupririi poporului moldovean. Adevăratul motiv trebuiește însă căutat în legăturile acestui prinț cu Rusia. Se știe că el fusese însărcinat să reconducă la Petersburg pe prisonierii de războiu retrimiși în această capitală. Achitîndu-se de această misiune, el avuse prilejul să-și cîștige bunele grații ale Impărătesei și să-i inspire un interes foarte puternic, încît această Suverană făcuse din restabilirea lui Ghica în demnitatea sa și pe viață un articol al tratatului de pace. Sfîrșitul pe care Poarta i l-a destinat și împrejurările

în care s'a făptuit ne împuternicesc să credem că Sultanul e hotărît să rupă cu Curtea de la Petersburg."

Curioasă e povestirea evenimentului pe care o face cronicarul lui „Gazette des Deux Ponts", prin mijlocirea diformantă a imaginației. Numărul din 27 Novembre 1777 al acestei publicații cuprinde, la pp. 759-760, la rubrica „Variété" următoarele:

„Toată lumea a vorbit de moartea Prințului Hospodar al Moldovei. Aceasta a fost povestită, însă, în chip atît de diferit, că nu sîntem de acord decît asupra unui singur punct, anume că a fost asasinat într'un mod crud. Iată adevăratele împrejurări ale acestei tragedii:

„La 12 Octombre, un comandant turc, însoțit de cîțiva oameni, sosi la Iași, intră în oraș fără cortegiu, descinse la han, se prefăcu foarte bolnav și se puse în pat. Puțin mai tîrziu trimise după medicul Prințului care în adevăr nu întîrzie să vină și, după ce dăduse cîteva sfaturi bolnavului (care-și ascunsese adevăratul său nume), plecă fără să bănuiască nimic.

„A doua zi Hospodarul Moldovei se duse la rîndul său să visiteze pe bolnav; însă, abia călcase pragul camerei în care zăcea bolnavul străin, că acesta din nou ceru să i se cheme doctorul.

—„Dacă nu-i aici în oraș—observă prințul—, s'a dus probabil la vre-un alt pacient, ba poate chiar la țară, unde e foarte ocupat."

„Spunînd acestea, Hospodarul se așează într'un jeț, Bolnavul, care un moment se ridicase, se prefăcu din nou că se culcă, căută o hîrtie în măsuța de noapte, se sculă din nou, cu fața întoarsă spre prinț. După ce mai vorbi cîtva timp despre boala sa, începu să se întrețină despre afaceri.

—„Inălțimea Sa — zise de-odată pretinsul bolnav, arătînd prințului un ordin semnat de Sultan — Vă mulțumește pentru serviciile aduse." Hospodarul, foarte mișcat, se pregăti să răspunză, cînd, printr'un gest brusc, comandantul chemă oamenii săi, cari se găsiau într'o cameră vecină. Scoțînd apoi răpede din sîn o altă hîrtie, se adresă prințului:

— Sultanul mi-a poruncit să-i aduc acest cap" (in-

dicînd cu degetul capul Hospodarului.) Acesta se pregăti să se apere, însă fu doborît de mulțime și străpuns de nouă lovituri de cuțit, fără însă a fi zugrumat. După obiceiu, capul sau, care mai respira încă, a fost tăiat. După decapitare, hainele sale fură scotocite cu multă luare aminte, pentru a i se lua banii și hîrtiile. Turcii ridicară după aceia pe arhiepiscop, îi legară mînile și picioarele pentru a-l duce la Constantinopol și plecară în cea mai mare grabă."

Dintre rarele scrisori care sosesc din Capitala Austriei privitoare la drama din Iași, prima în ordinea cronologică e aceia pe care o publică „Gazette des Deux-Ponts" la 1 Decembre 1777:

Viena, 12 Novembre 1777.

„Se zice că asasinii prințului Ghica au găsit în buzunarele sale numeroase scrisori de-ale generalilor ruși. Acest prinț fusese prevenit să fie cu multă băgare de samă, căci Turcii, cari aveau motive să-l urasca, îi pregătesc o soartă tristă; ba chiar e uimitor că nu se hotărîse să fugă și că s'a lăsat prins în cursa pe care i-o întinsese perfidia otomană.

„Soția Hospodarului și copiii săi au fost arestați, cu excepția fiului mai mare, pe care medicul-secretar al prințului l-a luat cu el. In așteptare ca noul prinț, care-i căsătorit cu sora nefericitului Ghica, să vină pentru a ocupa tronul pe care-l deține prin sîngele cumnatului său, un sfat de boieri a fost alcătuit pentru administrarea țerii. Pe de altă parte, însă, se asigură că Poarta nu va culege niciun folos din expediția sîngeroasă făcută din ordinele sale: două regimente de cavalerie rusească au sosit la Iași cîteva minute după moartea Hospodarului și au ridicat din mînile răpitorilor lor pe soția și copiii săi, precum și o sumă de aproape un milion, care se găsia în caseta acestui prinț. Aceste două regimente vor fi urmate în curînd de 40.000 de trupe rusești, cărora, se zice, Poarta li va opune 60.000 de oameni, cari se așteaptă dintr'un moment într'altul în Moldova; această știre, însă, are nevoie de confirmare, precum și celalt zvon, că prințul Valahiei ar fi suferit aceiași soartă ca acela al Moldovei, dacă nu s'ar fi

> retras la Braşov, în Transilvania, de îndată ce primise înştiinţare despre intenţiile sanguinare ale Porţii."

Ştirile precedente sînt complectate cu amănunte inedite, pe care le desprindem din „Gazzetta di Parma" din 9 Decembre 1777:

Varşovia, 12 Novembre 1777.

> „O soartă tot atît de crudă ca acea a lui Grigore Ghica era hărăzită prinţului Valahiei; însă, prevenit din vreme de cîţiva amici, a reuşit să fugă şi să se pună în siguranţă în Statele Austriei.
>
> „Poarta a numit pe Constantin Moruzi, fostul ei interpret, ca să succedeze nenorocitului Ghica, Hospodarul Moldovei. După decapitarea acestuia s'a făcut la Iaşi o riguroasă perchisiţie în toate apartamentele sale, hainele, dulapurile, etc. Toate hîrtiile şi toţi banii lui au fost duşi la Constantinopol. Nu s'a făcut — după cum se afirmase — niciun rău Mitropolitului. Boierii au răscumpărat pentru 4.000 de piaştri cadavrul nefericitului lor prinţ şi l-au înmormîntat în biserică cu ceremonie funebră."

Prima versiune a morţii lui Grigore Ghica ca o consecinţă a politicei sale duşmănoase Austriei, în urma răpirii Bucovinei, o întîlnim în documentul următor, publicat de „Journal Historique et Littéraire" din Luxemburg, numărul din 15 Ianuar 1778, pp. 112-113:

Constantinopol, 19 Novembre 1777.

> „Pădurea sau mai bine zis districtul Bucovinei sau Bukreina este principala causă a morţii Prinţului Ghica. Se pretinde că o mare Putere din Europa a influenţat mult asupra disposiţiilor paşnice ale Rusiei cu privire la Poartă, şi de aceia nu va surprinde anecdota care circulă aici referitoare la moartea lui Ghica:
>
> „Acest Hospodar nu voia cu niciun preţ să consimtă la cesiunea Bucovinei în favoarea Austriei; el se conduse ca un suveran independent şi, aţîţat, după cum se crede, de o Putere vecină, ajunse la ameninţări şi la violenţe, în timp ce luase măsuri pentru a se face stăpînul absolut al ţerii. Cu toate aceste împotriviri, acest act de cesiune a fost consfinţit şi, la 11 Octombre, baronul de

Spleny, din ordinul Curţii de la Viena. primi omagiul de credinţă din partea întregului popor al acestei ţeri, care trimisese, spre acest sfîrşit, deputaţi la Cernăuţi, capitala Bucovinei. Sultanul crezu necesar să scape de Hospodar. De aceia, a doua zi după această ceremonie, Ghica a fost ucis."

Urmaşul lui Grigore Ghica e întîmpinat de presa apuseană cu multă ostilitate. Gazeta lui Linguet desvaluie cea d'intâiu un colţ din caracterul despotic al noului Domn, în inima căruia stăpîneşte sentimentul celui mai răpareţ egoism. „Journal de Politique et de Littérature" din Bruxelles publică la 15 Ianuar 1778 următoarea scrisoare a corespondentului său din capitala Turciei:

Constantinopol, 20 Novembre 1777.

„Noul prinţ al Moldovei a fost primit în audienţă de către Sultan, şi, după ce i s'au dat aici toate onorurile cuvenite demnităţii sale, a plecat la 11 ale acestei luni pentru a lua în stăpînire ţara sa. E puţină speranţă că va putea păstra multă vreme tronul său; sfaturilor sale se atribuie hotărîrea violentă luată de Poartă împotriva predecesorului său; grijei sale particulare se datoreşte captivitatea domnului Saul, confident al nefericitului Ghica şi acea a fiului mai mare al acestui prinţ, arestat în timpul fugii sale. El a socotit ca autorul diferendului care separă astăzi Rusia şi Poarta. Dacă, împotriva tuturor aparenţelor, ele se împacă, Rusia va cere fără îndoială detronarea lui. Dacă războiul izbucneşte, el va fi considerat ca unul din autorii lui, şi, la prima înfrîngere a armatei otomane, poate fi sacrificat."

In capitala Poloniei — ca şi la Sibiiu şi la Hamburg, de altfel—, persistă cu îndărătnicie, în a doua jumătate a lui Novembre 1777, zvonul despre întrarea trupelor ruseşti la Iaşi pentru a răsbuna moartea odioasă a prinţului Moldovei, credincios amic al Impărăţiei moscovite. Documentele fiind aproape identice, vom reproduce pe acela publicat de „Courier d'Avignon" la 16 Decembre 1777:

Varşovia, 20 Novembre 1777.

„Se pare că adevărata causă a asasinării prinţului Moldovei ar fi bănuielile ce le avea Poarta despre înţelegerile Hospodarului cu Rusia. După moartea sa, Turcii au numit mai întăiu un Sfat de boieri pentru a guverna ţara; Divanul a indicat după aceia ca succesor al Domnului decapitat pe un oarecare Morosi *(sic)*, fost prim-interpret al Porţii; mai tîrziu, însă, două regimente ruseşti intrară în Iaşi, alungară Sfatul turcesc (?) şi numiră ca guvernator pe un creştin rus.

„Evenimentul acesta anunţă pentru cele dintăiu zile ale primăverii viitoare o încăierare sigură între cele două Puteri."

Surprinzătoare sînt amănuntele de mai jos — ţinînd samă de izvoarele de unde ele emană — pe care le găsim în „Journal de Politique et de Littérature" din Bruxelles, tomul III, 15 Decembre 1777, pp. 417-448:

Hamburg, 20 Novembre 1777,

„Moartea violentă a Hospodarului Moldovei şi urmările pe care le-a produs sînt aici subiectul tuturor discuţiilor zilei; dacă trebuie să credem zvonurile publice, averea sa se urca la 15 milioane (piaştri), parte în bani şi bijuterii, parte în hîrtii de valoare. E greu de închipuit cum putuse el aduna o astfel de sumă într'o provincie pustiită de războiu şi care plăteşte Sultanului biruri atît de exorbitante şi numeroase daruri înalţilor demnitari ai Porţii.

„La începutul perioadei sale tributare, Moldova plătia 100.000 de florini; în urmă, din causa concurenţei pretendenţilor la Scaunul acestui principat, tributul se urca progresiv, ajungînd astăzi la 800.000.

„Oricum ar fi privite lucrurile, moartea sa e în de obşte socotita ca împlinirea unei părţi a misiunii cu care fusese însarcinat marele comandant al cavaleriei, Ahmed-beiu, la Dunăre. Se ştie că el era purtătorul a trei ordine supreme: iată unul din acestea executat; se crede că al doilea amenința cu aceiaşi soartă pe Hospodarul Valahiei, care a scapat refugiindu-se în Statele

împărăției austriace; cît privește al treilea ordin, nu se cunoaște obiectul lui.

„Știrile relative la soarta familiei lui Ghica sînt foarte variate; după unele, fiul acestui nefericit prinț în fruntea a cîtorva credincioși s'ar fi pus în urmărirea Capigiului și a celor 40 de ieniceri cari duceau la Constantinopol pe mama și frații sai, precum și comorile răposatului Hospodar! Dupa altele, Rusia ar fi luat supt ocrotirea sa aceasta familie. Alte știri susțin că un corp de trupe rusești ar fi intrat în Iași de îndată ce se răspîndise zvonul morții lui Ghica.

„Dacă părerile se deosebesc cu privire la urmările pe care acest eveniment le va produce, toată lumea e de acord ca el va grabi fatal razboiul; ba, mai mult chiar, unele scrisori susțin ca acesta ar fi fost declarat și că trupe rusești se îngramadesc la frontiera Moldovei, avînd ordin de a intra neîntîrziat în acțiune. Admițînd chiar ca un astfel de ordin ar fi fost dat, el nu trebuie privit ca o urmare a morții prințului Moldovei, despre care Curtea Rusiei n'a putut încă fi informată."

Dintre foarte rarile scrisori sosite în Apus din capitala Moldovei, documentul de mai jos, publicat de „Gazette des Deux Ponts", No. 104, de Luni, 29 Decembre 1777, p. 826, produsese o puternică și durabilă impresie. Prin barbația tonului, a sincerității cu care se traduce durerea reala a țerii, autorul anonim va spulbera calomniile oficiale turcești. Iata această scrisoare, ajunsă, nu se știe pe ce cale, la Zweibrücken în Palatinat:

Iași, 27 Novembre 1777.

„Nu scopurile sanguinare, nici ordinele despotice ale Curții din Constantinopol, ci numai sentimentele noastre pentru marele și veneratul prinț, pe care cea mai atroce nedreptate ni l-a răpit, ni inspiră regretele pe care le aducem memoriei sale. Ca și cînd n'am fi patrunși de-o adîncă durere de nefericita soarta a lui Grigore Ghica, ni se mai scrie din Constantinopol că la 22 ale acestei luni capul acestui bun suveran a fost expus deasupra porții exterioare a Seraiului, Alaturi de acest cap, de o mie de ori mai respectabil decît acela al des-

potului din ordinul căruia a căzut, se cetia această nedreaptă sentinţă:

„Cu toate că îndurarea Porţii iertase lui Grigore Ghica mai multe crime de care se făcuse vinovat în ultimul războiu, acest prinţ îndrăznise să calce ordinul stapînului sau, care scutia pe Moldoveni timp de doi ani de orice dări; dim potrivă, el ceruse de la supuşii săi biruri de două ori mai mari ca acelea obişnuite; el neglijase să aprovisioneze magasinele aflătoare la frontieră; el refusase să se supună poruncii supreme a Porţii de a veni neîntîrziat cu toată familia lui la Constantinopol.

„E adevarat că Sublima Poartă nu poruncise lui Ahmed-beiu decît a sili pe Hospodar sa se supună ordinelor sale; însă Ghica, prin criminala lui îndrăzneala, a încercat sa li resiste; el singur şi-a pricinuit aşa dar nenorocirea, iar moartea lui nu trebuie imputată credinciosului Ahmed-beiu, ci numai îndărătniciei Hospodarului.

„E uşor de gîcit din această revoltătoare inscripţie, adevăratele intenţii ale Porţii, care ţine să rupă definitiv cu Curtea rusească, protectoarea declarată a Hospodarului Moldovei."

In primele zile ale lui Decembre 1777, zvonuri anonime se răspîndesc în Europa Centrala şi Apuseană despre o intervenţie a unor Puteri prielnice Hospodarului decapitat la Constantinopol, pentru a cunoaşte motivele care au smuls Porţii funesta sentinţa. Iata un ecou al acestor zvonuri, cules în „Journal de Politique et de Littérature" din Bruxelles, numărul din 25 Decembre 1777, p. 419:

Hamburg, 5 Decembre 1777.

„Războiul între Rusia şi Turcia pare inevitabil; el va începe în primavara viitoare. Mai multe Curţi străine după cîte se afirmă, favorisau pe nefericitul prinţ al Moldovei. Ele sînt hotărîte sa ceară. Porţii să li indice pricinile care au determinat-o să-l ucidă. Se crede că ea n'a avut altele decît neîncrederea pe care i-o inspiraseră legaturile lui Ghica cu Rusia."

Tonul agresiv la adresa Porții al celor două documente care urmează, trimise din Viena publicației din Zweibrücken, „Gazette des Deux Ponts" nu va impresiona, firește, pe cei inițiați în tainele diplomației austriace. Singur „Le Courrier de l'Europe", publicat la Londra, va desvălui cu mult curaj un colț al acestor „miserii de cancelarie", care au dictat corespondentului anonim aceste scrisori.

Desprindem din „Gazette des Deux Ponts" de Joi, 11 Decembre 1777, următoarea corespondență din capitala Austriei:

Viena, 6 Decembre 1777.

„Cîteva persoane bine informate pretind că Curțile europene, într'un sentiment comun de ură față de Poartă, au hotărît să ceară acesteia arătarea motivelor care i-au dictat cruda sentință împotriva nefericitului Grigore Ghica. Curtea noastră — după cîte se spune — e aceia care stăruie mai puternic pentru a obținea cît mai multă lumină cu privire la această crimă.

„Am povestit în gazeta noastră în ce chip s'a petrecut această scenă de oroare, însă n'am spus atunci care a fost adevărata causă a disgrației Hospodarului Moldovei. Cetitorii noștri nu vor putea înțelege aceste pricini înainte de a cunoaște cît de puțin administrația principatului Moldovei, care va fi, după cîte se poate prevedea, peste cîteva luni, teatrul celor mai violente ostilități."

(Urmează o sumară recapitulare a istoriei Moldovei, de la Ştefan-cel-Mare, până la domnia Fanarioților.)

Articolul se continuă în numărul din 25 Decembre 1777, prin o nouă scrisoare din Viena, cu data de 14 Decembre:

„Acei cari cunosc politica otomană și inclinările lui Grigore Ghica pentru Rusia; acei cari știu că în Moldova și Valahia Sultanul exercită autoritatea supremă; acei cari au cetit în istoria celor două Suveranități — sau mai bine zis a celor două fiefuri dependente de Poarta— actele samavolnice săvîrşite acolo în dese rînduri de Impăratul Turcilor, aceia nu vor fi de loc surprinși de asasinatul feroce al Hospodarului Moldovei."

(Urmează o descriere fisică a Bucovinei.)

„Ruptura între Poartă și Curtea Rusiei nu se produsese încă; Sultanul, care ținea să trăiască în bună înțelegere cu Rusia, crezu nemerit să scape de Hospodar, care manifesta fățiș nemulțumirea sa pentru tratatul încheiat între Austria și Poartă. De aceia, a doua zi după ceremonia alipirii Bucovinei la Imperiu, Ghica fu condamnat la moarte într'un chip neomenos și executat la Iași, locul reședinței sale, și nu la Hotin, după cum se anunțase din greșală.

„E inutil să spunem că noul prinț al Moldovei, sclav laș, ridicat de Curtea otomană la demnitatea de Hospodar, a găsit dreaptă și nici de cum atroce asasinarea predecesorului său."

O publicație bilunară tipărită la Bouillon (Belgia), „Journal Encyclopédique ou Universel", tomul I, Ianuar 1778, p. 173, aduce la cunoștința cetitorilor ei drama din Iași prin cîteva rînduri de-o sobrietate usturătoare și reticențe acide:

„Sultanul, hotărînd moartea lui Grigore Ghica, Hospodarul Moldovei, ordinele Inălțimii Sale au fost executate de un Capigi-Bașa, trimis la Iași pentru a împlini această onorabilă misiune. Se așteaptă la Constantinopol capul acestui nefericit prinț, pe care poporul îl va contempla cu plăcere, pentru că i s'a picurat în suflet convingerea că Ghica era dușmanul Semilunei."

Iar în partea a doua a aceluiași număr gazeta complectează notița precedentă cu noi informații (pp. 361-362):

„Vulgul din Constantinopol contemplă în tihnă și după plac capul lui Grigore Ghica expus în această capitală. O mare tăbliță lămurește curioșilor pricinile care au determinat pe Sultan să ordone moartea acestui prinț.

„Se știa dinainte la Constantinopol că această executare nu va fi pe placul Curții din Petersburg, care întreținea legături cu Grigore Ghica; Poarta, însă, care nu cunoaște prefăcătoria, a crezut de cuviință să nu mai întîrzie cu efectele mîniei sale, și se pare că ea-i hotărîtă sa fie fără crușare față de Ruși."

Printr'un sentiment rafinat al contrastelor, corespondentul din Varşovia al publicaţiei „Gazette des Deux Ponts" apropie, în paginile aceluiaşi număr, cu forţă şi relief sobru, caracterele opuse ale lui Grigore Ghica şi al succesorului său. Cetim în numita gazetă, din 5 Ianuar 1778, următoarea scrisoare din capitala Poloniei:

Varşovia, 19 Decembre 1777.

„Actualul Hospodar al Moldovei pare a fi un om foarte înţelept şi cu mult spirit. Inainte de numirea lui în această demnitate, mult mai primejdioasă decît onorabilă, fusese interpret al Sultanului, şi dobîndise în acest post o cunoştinţă pătrunzătoare a afacerilor politice. Totuşi, de şi se bucură de încrederea Porţii, mulţi se îndoiesc ca acest prinţ va domni vreme îndelungată, fie că războiul ruso-turc va avea loc sau nu. Sentimentele sale, foarte defavorabile Rusiei, şi pe care n'a avut dibăcia să le tăinuiască, au pricinuit la Constantinopol desbateri înveninate între ofiţerii Divanului şi miniştrii Rusiei; ele deveniseră atît de vii, încît discuţiile fura curmate din ambele părţi, pentru a se înlătura încurcaturi diplomatice. Noul Hospodar e bănuit de a fi fost pricina capitală a morţii predecesorului sau; se asigura ca el a sfătuit pe Sultan să aducă la Constantinopol pe copiii lui Ghica, precum şi pe domnul de Saul, sfetnicul intim al acestuia, însărcinat cu conducerea departamentului Afacerilor Străine. S'a zis, mare parte din gazete au publicat chiar acest lucru, că domnul de Saul fugise cu fiul mai mare al nefericitului Ghica; nimic nu-i adevărat. Azi se asigură că, datorită supravegherii actualului Hospodar, acest consilier intim a căzut în mînile Turcilor, cari l-au condus la Constantinopol; se mai spune că trimisul Poloniei l-a însoţit cu o gardă până la graniţă.

„Cu cîţiva ani în urmă, Grigore Ghica trimisese pe domnul de Saul în Germania, Franţa şi Italia, cu ordin de a cumpăra în aceste ţeri tot ce va crede de cuviinţa pentru a contribui la propăşirea ştiinţelor, literelor şi artelor în Moldova. Domnul de Saul cumpără pentru mai mult de 1.000 de florini cărţi, pe care le trimise imediat stăpînului său, a cărui încredere o merita cu

atît mai mult, cu cît el însuşi e foarte instruit, se exprimă cu o egală uşurinţă în greceşte, latineşte, franţuzeşte şi italieneşte."

După zvonuri diferite — unele răutăcioase — pornite mai ales din Hamburg, cu privire la soarta foastei princese a Moldovei, se va cunoaşte în sfîrşit adevărul din „Journal de Politique et de Littérature" din Bruxelles, numărul din 5 Martie 1778, p. 282:

Constantinopol, 5 Ianuar 1778.

„Văduva nefericitului Ghica, fost Hospodar al Moldovei, a sosit în acest oraş; ea a fost primită în audienţă de Sultan, căruia i-a descris în chip foarte mişcător starea îngrozitoare în care se găseşte, împreună cu copiii ei, prin moartea soţului şi confiscarea bunurilor sale, evaluate la două milioane de piaştri. Se crede că Inălţimea Sa e dispusă a da un sprijin oarecare acestei nefericite familii."

In numărul din 27 Ianuar 1778 al ziarului „Courrier d'Avignon" se întâlneşte un epitet sever la adresa noului Domn al Moldovei, pe care corespondentul din Hamburg i-l aruncă în faţă ca un brevet de înjosire:

Hamburg, 8 Ianuar 1778.

„Prinţul asasinat al Moldovei a fost înlocuit cu o *creatură* a Muftiului, care, cu sânge rece, va lua locul predecesorului său, fără a se gândi la primejdiile de care e încunjurat."

Aceiaşi gazetă publică, la 3 Mart 1778, o lungă confesiune politică din Constantinopol, din care extragem pasagiul de mai jos privitor la Grigore Ghica, judecată inspirată autorului anonim de codul moralei orientale, frica:

Constantinopol, 15 Ianuar 1778.

„Curtea Rusiei a cerut Impăratului nostru să-i indice motivele asasinării Hospodarului Moldovei; el a răspuns laconic că acest prinţ era un rebel.

„Răspunsul acesta, scumpul meu Ibbi, îmi pare su-

blim; în adevăr, neinvinsul nostru Sultan are oare de dat vre-o socoteală de opinia şi de întrebuinţarea ce-o face de puterea sa? Tot ce i desplace, şi oriunde il poate atinge, trebuie şters din rîndul celor vii. Acesta e unul din adevărurile asiatice care cu multă greutate pot intra în capetele Europenilor. Nu pot sfîrşi această scrisoare fără a-ţi pune supt ochi o trăsătură înduioşătoare a generosităţii Sultanului nostru: Soţia Hospodarului Moldovei va obţinea o pensie pentru ea şi familia ei din bunurile bărbatului său, preţuite la două milioane de piaştri."

In sfîrşit, un ultim ecou al dramei din Iaşi, în coloanele publicaţiei din Bruxelles, „Journal de Politique et de Littérature", numărul din 15 Mart 1778, p. 328:

Constantinopol, 20 Februar 1778.

„Văduva lui Ghica mai e încă în această capitală. Cererea pe care ea a adresat-o Sultanului e sprijinită de Rusia; acest lucru îi va fi de sigur mai funest decît folositor. Până azi, ea n'a obţinut nimic.

„Celor cinci întrebări puse de ministrul Rusiei în numele Curţii asupra causelor morţii lui Ghica li s'a răspuns în mod laconic că a meritat-o pentru că era un rebel."

* * *

Zgomotul altor evenimente va acoperi, încetul cu încetul, crima din piaţa Beilicului. Uitarea, care mătură nemiloasă oamenii şi faptele, va şterge din memoria publicului apusean numele prinţului martir. Gazetele, nevoite să ţină pas cu cerinţile momentului, vor pipăi, din timp în timp, răni dureroase din Moldova lui Constantin Moruzi, urmaşul Domnului ucis.

Iar, cînd, după cîţiva ani, acesta va fi mazilit, cîteva ziare vor desgropa pentru o clipă din paginile ofilite şi învechite de actualitate figura lui Grigore Ghica, cu care se stînsese flacăra unei minţi mari şi cinstite.

Paris, Novembre 1927. L. Baidaf.